

OSMANLIDAN CUMHURİYETE NOTERLİĞİN GELİŞİMİ

The Legal Evolution of the Notary Public from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey

Seda ÖRSTEN ESİRGEN*

Giriş

Noterlerin adli yapılanma içerisinde aslı rollerden birini üstlenmiş olmalarının temelinde yatan en önemli etken, noterlik kurumunun varlık nedeninin işlem güvenliğini gerçekleştirmek ve devamlılığını sağlamak olduğu düşüncesidir.¹ Gerçekten, kişiler arasındaki ilişkilerin belirli şekillere uygun düzenlenmesi ve bunlara resmiyet kazandırılması, uyumsuzlukların önlenmesi gibi bir işleve sahip olduğu gibi, aynı zamanda hukuki güvenliği ve ispat kolaylığını sağlamış; hak arama özgürlüğünün kullanılmasını da güvenceli kılmıştır. Noterlik, adalet hizmetlerinde bu çerçevede karşımıza çıkan en önemli kurumdur.

Batı dillerinde ve günümüz Türkçesinde kullanılan noter (Fr. notaire) kelimesinin kökeni, “not tutan, süratli yazı yazan” anlamındaki Latince *notari*dir.²

Hukuk tarihinin farklı dönemlerinde, değişik coğrafyalarda noterlik kapsamında değerlendirilecek faaliyetlerin gerçekleştirildiği görülmektedir.

---

* Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. orsten@law.ankara.edu.tr

¹ Süha TANRIVER, “Bir Hukuki Güvenlik Kurumu Olarak Noterlik ve Noterlerin Denetimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *E-Journal of Yaşar University*, C. VIII (Özel Sayı), 2013, s. 2600.

² Fahrettin ATAR, “Noter”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, 2007, s. 210.

Bu açıdan Mısır ve Yahudi hukuklarının yanında, özellikle Eski Roma'da "notarii" adı verilen ve çoğunluğu köle veya ücretli katip olan kişiler tarafından belirli kurallara uyularak hukuki işlemlerin belgelenmesi dikkat çekmektedir. Hukukçu Ulpianos zamanında bu uygulamanın "tabellion"³ adı altında geliştirildiği, ayrıca bir belgenin geçerli bir delil olarak kullanılmasının mahkeme veya belediye başkanının nezdinde kayıtlı olmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Nitekim İustinianus'un da bir emirnamesiyle, iki şahit huzurunda yazılan ve mühürlenmiş veya kayıtlı olduğu tasdik edilen belgelerin resmi nitelik kazanabildikleri ifade edilmiştir.⁴ İngiltere ve Fransa'da da noterlerin görev alanı, seçim usulü ve teşkilatlanması gibi konularda gelişim, uzun bir zamana yayılmıştır.⁵

Türk hukuk tarihinde de farklı coğrafyalarda, benimsenmiş farklı hukuk sistemleri çerçevesinde bu işlevin varlığı, işlem güvenliğine verilen önem, her zaman dikkat çekmiştir. Bu noktada Orta Asya'ya, özellikle Uygur dönemine kadar uzanan hukuksal izlerin, İslamiyetle beraber benimsenen hukuk sistemiyle güçlenerek sürdürüldüğünü ve Osmanlı Devleti'nde kadılar tarafından ülke genelinde düzenli olarak yürütülen bir işlev halini aldığını söylemek mümkündür. Klasik dönemde İslam hukukunun işlem güvenliğinin sağlanmasına ilişkin titiz yaklaşımı esas alınırken, Tanzimat dönemi boyunca hukuk sisteminde gerek maddi hukuk, gerek yargı örgütü açısından yapılan yenilikler, noterlik konusunda da yeni bir yapılandırma sürecini kaçınılmaz kılmıştır.

1879 tarihli *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi* ile 1913 tarihli *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, bu dönemde modern noterlik hizmetlerinin gelişmesi yolunda atılan iki önemli adımdır.

³ "Tabellion" teriminin, Roma'da noterlik faaliyetinin çarşıya konulan masalar üzerinde gerçekleştirildiğinden hareketle, masa anlamına gelen "table" kelimesinden veya yazı levhası anlamındaki "tabbiare"den doğmuş olabileceği ifade edilmiştir. RİFAT, "Mukavelat Muharrirleri", **İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası**, Sene: II, C. I, Sayı: 2, 1326, s. 183.

⁴ RİFAT, s. 183; Asaf UZ, "Noterlik Müessesesinin Kuruluş ve Gelişimi", **Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi**, Sayı: 2, 1974, s. 30.

⁵ RİFAT, s. 184.

Bu çalışma kapsamında öncelikle klasik dönemde kadıların noterlik görevleri kısaca ele alındıktan sonra, özellikle söz konusu iki hukuki düzenleme çerçevesinde noterlik hukukunun oluşumu ve Cumhuriyet dönemine nasıl bir altyapı hazırlanmış olduğuna değinilecektir.

I. İslam Hukukunda ve Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde Noterlik

İslam hukukunda da, birçok hukuk sisteminde olduğu gibi, hak kayıplarını önlemek için belge düzenlenmesine önem verilmiş ve adliye teşkilatının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Hukuki işlemlerde belge düzenlenmesinin kaynağını “*müddâyene ayeti*” adıyla bilinen Bakara Sûresi'nin 282. ayeti oluşturmaktadır. Ayet, belirli süreli borç ilişkilerinde ve ticari alışverişlerde akdin yazıyla tespit edilmesini ve şahit bulundurulmasını tavsiye etmekte; gerekçe olarak, unutmaya ve şüpheye düşme tehlikesini göstermektedir. Kaleme alan ve şahitlik yapan kişilere zarar verilmemesi şartı da, sürecin güvenli bir şekilde işlenmesine yönelik olup; ileride ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların önüne geçme ve meşru olmayan sözleşmelerin yapılmasını engellemek amacıyla, borç ilişkilerinin titiz biçimde kayıt edilmesi ve belgelendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren yazılı bir belgede genellikle onu kaleme alanın ve şahit olarak bulunanların isimleri kaydedilmiştir.⁶ Dört Halife döneminden itibaren ise, bir yandan, hukukî işlemlerin yazıya geçirilip belgelendirilmesi konusunda belirli kişilere⁷ başvurulmaya; diğer yandan mahkeme kararlarının yazılı olarak tutulmasına başlanmıştır. İslâm coğrafyasının genişlemesi ve farklı kültürlerle sahip toplumlarla etkileşim, hukukî işlemlerin yazıya geçirilmesine eskisinden daha fazla ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır.⁸

⁶ Halit ÜNAL, “Şürût-Sukûk İslam Hukukunda Belge Tanzimi”, *Diyanet Dergisi*, C. 22, S: 3, 1986, s. 27; ATAR, *Noter*, s. 210, 211.

⁷ Medine'de akitleri yazıya geçirip belgelendiren Abdullah b.Erkam, Ala b.Ukbe, Mugire b.Şu'be, Husayn b.Nümejr, Harice b. Zeyd, Talha b. Abdullah gibi kişilerin varlığı bilinmektedir. ATAR, *Noter*, s. 210.

⁸ Fahrettin ATAR, “Şürût ve Sicillât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, 2010, s. 270. İslam tarihinde şer'î mahkemelerde görülen davalar neticesinde bir bel-

İslam hukukunda çok erken dönemlerden itibaren işlemlerin belgelendirilmesi ve yazıyla kayıt altına alınmasına başlandığı; düzenlenecek belgelerin hangi esaslar çerçevesinde düzenleneceği ile ilgili kurallar tespit edilerek, “ilmü’ş-şürût” adı altında detaylı olarak incelendiği görülmektedir.⁹

Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde ise, ülkenin her yerinde görev yapan kadıların noterlik faaliyetini de yerine getirdikleri, bu çerçevede verdikleri hükümlerden hüccetlerin¹⁰ çekişmesiz yargıya ilişkin olarak bugünkü noter işlemlerine benzediği bilinmektedir. Hüccet düzenlenerek taraflara verilmesi ve bir örneğinin şeriye siciline kaydedilmesi, hukuکی uyumsuzlukları önlemenin yanında, hak ve menfaatlerin güvence altına alınması ile önemli bir ispat vasıtasını oluşturması açısından değerini arttırmaktadır.¹¹

Kadılar, yaptıkları çeşitli işlemleri şeriye sicillerine kaydederken “sakk-ı şer’i” adı verilen belirli bir usule göre düzenleyerek yazmışlardır. Bu kapsamda hazırlanan sakk mecmuaları, kadının hüküm verdiği meseleyi nasıl yazıya geçireceği, hangi ibareleri nasıl bir düzen içinde yazacağı hususunda yardımcı olmak üzere, çeşitli konulara dair mahkemelerde tutulan kayıtların örneklerini içeren eserlerdir. Sakk mecmualarını şer’iye sicillerinden ayıran özellik, çoğunlukla belgelerin tekrar gözden geçirilmiş ve üst düzey ilmiye mensuplarının tashihinden geçmiş olmalarıdır.¹²

---

ge tanziminin ilk defa Emeviler döneminde başladığı nakledilmiştir. Mustafa OĞUZ-Ahmed AKGÜNDÜZ, “Hüccet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 18, 1998, s. 446.

⁹ ÜNAL, s. 24; Şenol SAYLAN, “İslam Hukukunda Belge Tanzimi: İlm-i Şürût (Belgeleme İlm-i)”, **I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, (Ed. Fethi Gedikli), İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık, 2014, s. 373.

¹⁰ Osmanlı hukuk terminolojisinde hüccet kelimesi, iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi şahitlik, ikrar, yemin ve yeminden nükül gibi bir davayı ispata yarayan hukuکی delillerdir. İkincisi, kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını, diğerinin bu ikrarı tasdikini içeren ve bir hükmü ihtiva etmeyen hususlara dair düzenlenmiş belgelere verilen addır. OĞUZ-AKGÜNDÜZ, s. 446.

¹¹ OĞUZ-AKGÜNDÜZ, s. 448.

¹² Ahmed AKGÜNDÜZ, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iye Mahkemeleri ve Şer’iye Sicilleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 14, 2009, s. 21-23; Süleyman KAYA, “Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: 3, S: 5, 2005, s. 379-382.

Dolayısıyla İslam hukuk tarihinde “*ilmü’ş-şürût*” kapsamında ortaya çıkan şürût kitapları literatürünün yanı sıra, Osmanlı Devleti’nde kadıların hüküm verirken ve belge düzenlerken şekil konusunda yararlanmaları bakımından en önemli kaynaklardan biri olarak sakk mecmuaları da karşımıza çıkmaktadır.

Sonuçta, çeşitli kaynaklar ışığında İslam hukukunun belge düzenlenmesi ve işlem güvenliğine verdiği önem, Osmanlı Devleti’nde noterlik hizmetleri kapsamında değerlendirilen birçok işlemin, devletin kontrolü ve güvencesi altında yeknesak bir şekilde yürütülmesi sonucunu doğururken, hukuki güvenliği sağlanmasını da beraberinde getirmiştir.

II. Tanzimat Döneminde Noterlik Hakkındaki Hukuki Düzenlemeler

1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla Türk hukuk tarihinde başlayan dönem, yeni hukuk kuralları ve yeni mahkemelerle birlikte, farklı hukuk kurumlarının da sisteme girişinin önünü açmıştır.

Bu çerçevede Tanzimat döneminde şeriye mahkemelerinin varlığı korunup, kadıların belgelendirme görevleri devam ederken¹³, nizamiye mahkemeleri kapsamında faaliyet göstermek üzere¹⁴, çeşitli düzenlemelerle farklı isimler altında modern noterlik hizmetlerinin temelleri, yavaş yavaş atılmıştır.

¹³ 14 Ekim 1914 tarihli “*Mehakim-i Şer’iyye ve Nizamiyenin Tefrik-i Vezaiifi Hakkında Nizamname*”nin kabulünden sonra dahi, şeriye mahkemelerinin noterlik hizmetlerine ilişkin faaliyetleri devam etmiştir. Yusuf ASLANSAN, “Noter Kanun Layihasının Yeniden Kaleme Alınması Sebep ve Amilleri ve Yeni Hükümleri”, *Adalet Dergisi*, 1938/5, s. 598.

¹⁴ Ekrem Buğra EKİNCİ, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul, Arı Sanat Kitabevi, 2004, s. 231.

1. Deavi Kalemi Nizamnamesi (1868)

Tanzimat döneminde bu konudaki ilk hukuki düzenlemenin, 26 Haziran 1868 tarihli *Dersaadet Ticaret Deavi Kalemi Nizamnamesi*¹⁵ ve *Ticaret-i Bahriye Deavi Kalemi Nizamnamesi*¹⁶ olduğu kabul edilmektedir.

Söz konusu düzenlemelerle kara ve deniz ticareti alanındaki her tür sözleşme, vekâlet, kefalet, protesto, senet vs. evrakın onaylanması ve düzenlenmesi, tebliği ile ticaret mahkemelerine sunulacak evrakın tercümesi Deavi Kalemi'ne verilmiştir.¹⁷

Ticaret mahkemelerine bağlı şekilde çalışmak üzere Ticaret Nezareti bünyesinde kurulan Deavi Kaleminin, bir müdür, bir başkâtip, gerektiği kadar tercüman, katip ve çavuştan oluşması kabul edilmiştir (md. 1, 2).¹⁸

Deavi kalemleri kurulmadan önce, söz konusu faaliyeti Dersaadet Birinci Ticaret Mahkemesi yürütürken; deavi kalemi müdürlüğünün kurulmasıyla, Birinci Ticaret Mahkemesi tercümanı Estefan Efendi, bu göreve getirilmiştir. Zaman içinde deavi kalemlerinin söz konusu işlemler için yetersiz kalmış; evrak ve senetlerin kanunlara uygun bir şekilde düzenlenmesi için, Avrupa'daki noter usulüne benzer bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur.¹⁹

Osmanlı Devleti'nde yapılmaya başlanan yeni uygulamaların zaman zaman önce bazı vilayetlerde denenerek²⁰, ardından ülke geneline yaygınlaştırılması usulüne, noterlik konusunda da başvurulduğu görülmektedir.

Bu çerçevede Deavi Kalemi'nden sonra, "*mukavelat muharrirliği*" adı altında ilk yapılanmanın 20 Kasım 1878'de Girit'te kurulduğu görülmektedir.²¹

¹⁵ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 814-822.

¹⁶ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 823-824.

¹⁷ Fethi GEDİKLİ, **Katib-i Adllere Mahsus Sakk-Osmanlı Dönemi Noterlik İşlem Formülleri**, Ankara, Türkiye Noterler Birliği Yayını, 2012, s. 15.

¹⁸ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 814.

¹⁹ Fatmagül DEMİREL, **Adliye Nezareti, Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2008, s. 263.

²⁰ GEDİKLİ, s. 16.

²¹ GEDİKLİ, s. 15.

29 Nisan 1879 tarihli *Girit Mukavelat Kalemi Nizamnamesi*²², otuz sekiz madde, rüsum tarifesi ve bir zeylden oluşacak şekilde kabul edilmiştir.

2. Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi (1879)

Modern noterlik hizmetinin Osmanlı Devleti'nde kurumsallaşma süreci, gerçek anlamda 1879 yılında *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi* ile başlamıştır.

1876'da Mecelle'nin "*Beyyinat*" kitabının yürürlüğe girmesi ve şeriye sicillerine ilişkin yapılan çeşitli düzenlemelerin²³ de etkisiyle, belge düzenleme ve onaylama işlerinin ayrı bir merci tarafından yapılması gerektiğine karar verilmiş ve bütün Osmanlı ülkesinde mukavelat muharrirliğinin uygulanmaya başlanması, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nin kabulüyle gerçekleşmiştir.

Adliye Nezareti tarafından hazırlanan 23 Nisan 1879 tarihli tahrir ve nizamname layihası, Şura-yı Devlet'in Tanzimat Dairesi'nde görüşülmüş ve 24 Temmuz 1879 tarihli irade-i seniye ile mukavelat muharrirliği kurulmuştur. Bu doğrultuda mukavelat muharrirlerinin görevlerini açıkla-

²² Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 660-669.

²³ Tanzimat döneminde çeşitli tarihlerde hazırlanan düzenlemelerle, şer'iyye sicilleri yeniden ele alınmıştır. Bu düzenlemelerden, özellikle 3 Şubat 1874 tarihli *Sicillat-ı Şer'iyye ve Zabt-ı Deavi Cerideleri Hakkında Talimat* konumuz açısından önem arz etmektedir. Söz konusu talimata göre, İstanbul'da ve taşrada bulunan bütün şer'iyye mahkemelerindeki sicillerde tam bir sayfa yapılandırılması yapılacak; her çeşit yazılı belgenin aslı mutlaka sicile kaydedilecek, kaydeden kişi (mukayyid) özel mührünü basacak, yazılar okunaklı olacak, kazıntı ve silinti bulunmayacak, satır aralarına bir şey ilave edilmeyecek, edilirse kadı tasdik edecek, yıpranmış siciller tamir edilecek, sicillerin korunması için her mahkemede özel bir sandık bulunacak ve her akşam mukayyid tarafından mühürlenecektir. Kadının görevi sona erdiğinde, sicil defterlerini özel mührüyle tasdik edecektir. Bu talimatla hüccetler ve diğer şer'iyye sicil kayıtları, düzen altına alındığı gibi; Mecelle Cemiyeti tarafından 25 madde olarak hazırlanan 26 Nisan 1879 tarihli *Bila-Beyyine Mazmûnuyla Amel ve Hüküm Caiz Olabilecek Surette Senedat-ı Şer'iyyenin Tanzimine Dair Talimat* ile hüccetlerin kesin delil olabilecek şekilde düzenlenmesinin esasları belirlenmiştir. Bu talimata kadar hüccet ve ilam gibi resmi belgeler dahi, içeriklerine ilişkin şahit bulunmadıkça, mahkemelerde kesin delil olarak kullanılamamışlardır. Hüccetlerin hukuki değeri konusunda yeni bir dönemi başlatan bu talimata göre, düzenlenecek bütün hüccetler şahit gerekmezsizin içerik olarak uygulanabilecektir. OĞUZ-AKGÜNDÜZ, s. 449.

yan ve Fransa Noterlik Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanan *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nin 4 Ağustos 1879'da yürürlüğe girmesiyle, bu görevi daha önce yerine getiren deavi kalemleri kaldırılmış; noterlik işlemlerini yapma yetkisi, mukavelat muharrirlerine verilmiştir. Böylece Dersaadet'teki deavi kaleminin adı ise, Dersaadet Mukavelat Muharrirliği olmuştur.²⁴

Nizamname, her kaza dairesinde bir mukavelat muharrirliği kurulmasını öngörmüş; buna dayanılarak, iki kaza dairesine ayrılan İstanbul'da, II. Meşrutiyet'in ardından 1909'da Eminönü'nde de ikinci bir mukavelat muharrirliği kurulmuştur. Ancak bir süre faaliyet gösteren bu mukavelat muharrirliği, sonradan Nizamname'nin 1. ve 6. maddelerine aykırı bir yorumla kapatılmıştır.²⁵

Nizamname'nin yayınlanmasından sonra birçok yere mukavelat muharrirleri tayin edildiği yazarlarca aktarılmasına rağmen²⁶; henüz mukavelat muharrirliklerinin kurulmadığı yerlerde gerektiğinde ne şekilde işlem yapılacağı konusunun zaman zaman merkezî yönetime sorulduğu görülmektedir. Örneğin, Bitlis Vilayeti İdare Meclisi tarafından, Genç sancağında mukavelat muharriri bulunmadığından dolayı, onaylanacak kefalet senetleri hakkında nasıl işlem yapılması gerektiği Dahiliye Nezareti'ne sorulmuş; Adliye Nezareti'nin de görüşü alınarak verilen cevapta, mahkeme bulunmayan kazaların adli işleri hangi kazanın mahkemesinde görülmekte ise, söz konusu mahkemenin mukavelat muharrirliğine, eğer orada ayrı bir muharrir bulunmadığı takdirde, bu görevi görmekte olan mahkeme baş katipliğine müracaat edilebileceği belirtilmiştir.²⁷

Ancak Genç sancağının adli işleri Muş sancağı mahkemesinde görülmekle birlikte, bu süreçte, söz konusu kefalet işlemi yapılırken kefil bizzat hazır bulunmadıkça, kefaletinin onaylanmayacağı Muş mukavelat

²⁴ DEMİREL, s. 263, 264.

²⁵ GEDİKLİ, s. 17.

²⁶ RİFAT, s. 185.

²⁷ **Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi** (DH.MKT.), 1368/40, 28 Zilhicce 1303 (M. 27 Eylül 1886).

muharrirliğinden bildirilmiştir. Maliye Nezareti'nin, söz konusu kefalet senetlerinin onaylanmasıyla ilgili olarak, daha çok zorluk yaşanmaması için, adliye teşkilatı bulunmayan yerlerde mukavelat muharrirliği görevinin İdare Meclisi üyelerinden birine verilmesi yönünde görüşü, Adliye Nezareti'ne de sorularak Meclis-i Vükela'da tartışılmış ve sonuçta söz konusu İdare Meclislerindeki üyelerin birçoğunun okur-yazar olmaması ve daha çok kendi işleriyle meşgul olmaları nedeniyle, söz konusu mukavelat muharrirliği görevinin İdare Meclisleri başkatiplerine, başkatip olmayan yerlerde bu görevi yapmakta olan kişilere bırakılması uygun görülmüştür. Dolayısıyla adliye teşkilatı bulunmayan yerlerde, sadece iltizam senetleriyle sınırlı olmak kaydıyla ve mukavelat muharrirlerinin çalışma usulüne uygun hareket edilecek şekilde, bu görevin İdare Meclisleri katipleri tarafından yerine getirilmesine Meclis-i Vükela tarafından karar verilmiştir.²⁸

Bu süreçte çeşitli düzenlemeler arasında 14 maddeden oluşan 5 Mart 1888 tarihli "*Mukavelat Muharrirlerinin Suret-i İntihab ve Tayinleri Hakkında Nizamname*" de, hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.²⁹ Dolayısıyla noterlik mesleğine giriş şartları ve işleyiş de, bir düzenleme halinde karşımıza çıkmaktadır.

3. Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati (1913)

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi, otuz yıldan fazla süren bir uygulama döneminden sonra, zaman içinde gelişen hukuki ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle, 1913'te *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati* ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa döneminde Adliye Nezareti tarafından hazırlanan ve Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde incelenen kanun layihası, 8 Mart 1911 tarihinde Meclis-i Vükela'da görüşüldükten sonra, Meclis-i Mebusan'a gönderilmiş; Meclis-i Mebusan'ın 20 Mart 1911

²⁸ **Meclis-i Vükela Mazbataları** (MV.), 34/20, 13 Zilkade 1305 (M. 22 Temmuz 1888).

²⁹ DEMİREL, s. 264, 265.

tarihli oturumunda Adliye Encümeni'ne havale edilmişse de³⁰, kanunlaştırılmamıştır.

Bu çerçevede söz konusu tasarının ülke menfaati için büyük bir hizmet olacağı belirtilerek, Meclis-i Umumi toplandığında teklif edilmek üzere geçici kanun olarak yürürlüğe girmesi, Adliye Nazırı tarafından 4 Mayıs 1913 tarihinde Sadarete önerilmiştir. Meclis-i Vükela, 5 Mayıs 1913 tarihinde bu konunun geçici kanun şeklinde düzenlenmesinin uygun olmayacağı yönünde karar almışsa da; konuyla ilgili olarak Adliye Nezareti tarafından 5 Ekim 1913 tarihli bir tezkere ile ısrar edildiği görülmüştür.³¹ Sonuçta 27 Ekim 1913 tarihinde *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati* adıyla kabul edilmiş ve “*mukavelat muharriri*” terimi, “*katib-i adl*” olarak değiştirilerek, mukavelat muharrirlerinin görev alanı, seçim usulü ve alınacak harçlarla ilgili olarak yayınlanan bütün düzenleme, karar ve emirler, ilga olunmuştur.³²

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nde ilk kez bir tanım yapılması, konuyla ilgili önemlidir. Kanunun 1. maddesi, “*katib-i adl*”in çeşitli görevlerini belirttikten sonra, onu “*güvenilirliğe layık, bilgi sahibi, vicdani ve kanuni genel kâtip*” olarak tanımlamıştır. Ayrıca 98. maddede de, “*katib-i adl*”den “*umumun katib-i vicdanî ve kanunîsi*” olarak bahsedilmiştir.³³ Günümüzde yürürlükte olan 1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun bir tanım getirmediği düşünülürse, söz konusu geçici kanunun kapsam ve yaklaşım olarak önemi daha iyi değerlendirilebilecektir.

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nin yürürlüğe giriş tarihi, 12 Ocak 1914 tarihinde kabul edilen 27 Zilkade 1331 tarihli *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkatinin Ta'lik-i Mer'iyeti Hakkında Kanun-ı Muvakkat*³⁴ tarafından 14 Mart 1914 olarak belirlenmiştir.

³⁰ 7 Mart 1327 (20 Mart 1911), **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi** (MMZC), Devre: 1, İçtima Senesi: 3, C. IV, 61. İnikat, s. 154.

³¹ **İrade Meclis-i Mahsus** (İ.MMS.),172/2.

³² *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 109. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 862.

³³ Düstur, II. Tertip, C. V, s. 843, 861.

³⁴ Düstur, II. Tertip, C. VI, s. 162.

11 Mart 1914 tarihinde ise, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun-ı Muvakkat*³⁵ ve *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkatinin 63, 69, 70 ve 92. Maddelerini Musahhah İrade-i Seniyye*³⁶ ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

1916 yılının sonunda *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin kanunlaştırılmak üzere Meclis-i Mebusan'da gündeme alındığı görülmekle birlikte, Meclis Başkanı, Adliye Nazırı adına Meclise gelen bir memurun, Nazırın görüş bildirmek isteği nedeniyle kanunun görüşülmesinin ertelenmesini rica ettiğini belirtmiş ve mebusların uygun bulması halinde ertelenerek, gündemdeki diğer kanuna geçilmesini teklif etmiştir. Teklif, mebuslar tarafından kabul edilerek, diğer kanunun görüşülmesine geçilmiştir.³⁷

Sonraki yasama yılında, 25 Aralık 1917 tarihinde gündeme alınabilen söz konusu Kanun hakkında Meclis-i Mebusan'da görüşmeler başladığında, Adliye Encümeni tarafından tatil döneminde bile çalışılarak, incelemenin tamamlanmış olduğu vurgulanmıştır.³⁸

Meclisteki görüşmede sözü ilk olarak Halep Mebusu Artin Boşgezenyan almış ve “... bu kanun, kanunların en sevimsilerindedir. Çünkü Ceza Kanunu gibi mahuf (tehlikeli) ve müthiş bir kanun değildir. Bizi mahkeme kapılarında sürünmekten, yalancı şahitlerin şerrinden, -arının dikeninden, akrebin, yılanın sokmasından ziyade- zehirli olan dilinden koruyacak bir kanundur...” diyerek, Kanunun önemini dikkat çekici ifadelerle vurgulamıştır.³⁹

Ancak Boşgezenyan, kanunların hazırlanmasında çeşitli Avrupa devletlerinin kanunlarından yararlanmak doğru olmakla beraber, mükemmel kanunlar yapmanın zaman alacağını, ortaya çıkan taslakların devletin içinde bulunduğu şartlara ve ülke insanının özelliklerine göre geliştirilebileceğini, değiştirilebileceğini belirterek, bu Kanun açısından

³⁵ 27 Şubat 1329, Düstur, II. Tertip, 6. Cilt, s. 291-292.

³⁶ 27 Şubat 1329, Düstur, II. Tertip, 6. Cilt, s. 293.

³⁷ 17 Teşrinisani 1332 (30 Kasım 1916), **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 3, C. I, 6. İnikat, s. 61.

³⁸ 25 Kanunuevvel 1333 (25 Aralık 1917), **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. I, 23. İnikat, s. 400.

³⁹ 25 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C. I, 23. İnikat, s. 400.

hiçbir mukavelat muharririnin görüşünün alınmayıp, sürece dahil edilmemesini eleştirmiştir.⁴⁰

25 Aralık 1917-21 Mart 1918 tarihleri arasındaki çeşitli Meclis-i Mebusan görüşmelerinde ele alınmış ve kabul edilmiş olan kanunun aynı yıl yayınlanması arzusu, mebuslar tarafından da dile getirilmiştir.

Bununla beraber, 1913'te bir kanun-ı muvakkat olarak kabul edilen ve yürürlüğe giren söz konusu düzenlemenin, Cumhuriyet dönemine kadar varlığını bu şekilde sürdürdüğü görülmektedir.

III. Tanzimat Döneminde Noterlik Hukukunun Gelişimi

Klasik dönemde şeriyet mahkemelerinde kadının yerine getirdiği hizmetlerden biri olan noterlik, Tanzimat döneminden itibaren Cumhuriyete altyapı oluşturacak şekilde kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşmanın değerlendirilmesi, noterliğin sadece bir kurum tarihi olarak incelenmesinin ötesinde, noterlik hukukunun oluşup oluşmadığının ortaya konulmasıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla Tanzimat döneminin iki temel düzenlemesi olan *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi* ile *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin noterlik mesleğine giriş, noterliklerin kurulması ve yetki çevresi, noterlerin hak, yükümlülük ve hukuki, cezai sorumlulukları ile noter işlemlerinde uyulması gereken hükümler gibi konular açısından incelenmesi, Türk yargı örgütü tarihine ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

1. Noterlik Mesleğine Giriş

Klasik dönem Osmanlı hukuk uygulamasında noter hizmetlerini kaldıran yerine getirmesine karşın, Tanzimat dönemindeki hukuki düzenlemelerde, bu görevi yapacak kişilerin hukukçu olması şartı aranmamıştır.

⁴⁰ 25 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 23. İnikat, s. 400, 401.

Konuyla ilgili ilk düzenleme olan *Dersaadet Ticaret Deavi Kalemi Nizamnamesi*, müdür ile katiplerden en az ikisinin Türkçe, Fransızca ve Rumca bilmeleri ve ticaret hukuku mevzuatına yeterli derecede hakim olmaları şartını hükme bağlamıştır (md. 6).⁴¹

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi'nin ise, ilk kez bu hizmeti yapacak kişilerin bir sınavla belirlenmesi usulünü getirdiği görülmektedir. Buna göre, 25 yaşını doldurmuş, cinayet ile cünha suçlarından mahkûmiyeti bulunmayan ve kötü davranışlarıyla tanınmayan kimseler arasından usulüne uygun olarak yapılacak sınavda⁴² başarılı olanlar, Adliye Nezareti tarafından mukavelat muharriri olarak tayin edileceklerdir (md. 2 ve 3).⁴³

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi'ne göre, İstanbul'da ve vilayetlerde her bidayet mahkemesinin yargı çevresinde bir mukavelat muharriri bulunacak; bulunmadığı takdirde, atanıncaya kadar, mahkeme başkanı tarafından katipler arasından seçilecek kişi ya da kişiler, bu görevi tüm hak ve yükümlülükleriyle üstleneceklerdir. Bu doğrultuda kurulacak mu-

⁴¹ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 814.

⁴² Nizamnamenin kabulünden sonra, 8 Ağustos 1879 tarihli "*Tayin Olunacak Mukavelat Muharrirlerinin İmtihanlarına ve Kefalete Rabtlarına Dair Tahrirat-ı Umumiye*", sınav usulüne açıklık getirmiştir. Mukavelat muharrirlerinin girecekleri sınav, vilayet merkezlerinde adliye müfettişi, istinaf mahkemesi birinci ile ikinci başkanları, merkez vilayet bidayet mahkemesi birinci ve ikinci başkanları, savcısı ve savcı yardımcısı ile ticaret mahkemesi başkanından; sancaklarda bidayet mahkemesi birinci başkanlığını yürüten naip efendi, söz konusu mahkemenin ceza dairesi ikinci başkanı, savcı yardımcısı ile varsa ticaret mahkemesi başkanından; kazalarda ise, bidayet mahkemesi başkanlığında bulunan naipiler ile varsa ticaret mahkemesi başkanından oluşan bir heyet tarafından yapılacak; seçilen kişilerin isimleri onaylanarak vilayet, liva ve kaza bidayet mahkemelerinin kapsamına giren görev alanları belirtilmek suretiyle Adliye Nezareti'ne bildirilir. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 729, 730.

⁴³ Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 338. 3. maddeye göre, katib-i adllerin devlet memurlarının emeklilik yaşı hakkındaki kanun hükümlerine tabi olmaları, II. Meşrutiyet döneminde Meclis-i Mebusan'da tartışılmıştır. Divaniye mebusu Fuat Bey, ilgili ifadenin maddeden kaldırılmasını teklif etmiş; gerekçe olarak, devlet memurları için getirilmiş bir uygulamanın, başlı başına bir kurum olan katib-i adller için uygulanamayacağını, yaşı ilerledikçe tecrübenin de arttığını ve devlet memurlarına tanınan emeklilik hakkının kendilerine tanınmadığını göstermiştir. Ancak değişiklik önerisi kabul edilmemiştir. 24 Kanunusani 1334 (24 Ocak 1918), MMZC, Devre: 3, İctima Senesi: 4, C: 2, 39. İnikat, s. 80, 81.

harrirlikler, ilgili bidayet mahkemesinin yetki çevresinde noterlik hizmeti verecekler; ancak yetki çevresi dışında işlem yapamayacaklardır.⁴⁴

5 Mart 1888 tarihli “*Mukavelat Muharrirlerinin Suret-i İntihab ve Tayini Hakkında Nizamname*”⁴⁵ de, doğrudan doğruya atanma sürecini ele alan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

1913 *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati* ise, önceki düzenlemeleri birleştirici bir yol izleyerek, birçok açıdan detaylı hükümler getirmiştir. Ancak eski özelliklere ek olarak, askerlik hizmetini yerine getirmiş olmak, Osmanlı dilini bilmek ve Osmanlı vatandaşı olmak gibi yeni koşullar getirilmiştir.⁴⁶

Adaylar, söz konusu şartları taşıdıklarını gösteren evrak ile birlikte, Adliye Nezareti’ne yapacakları başvuru⁴⁷ üzerine, Başsavcının başkanlığında istinaf ve bidayet hukuk mahkemeleri başkanları, Hukuk İşleri Müdürü, Muhami Cemiyeti Başkanı ile bir katib-i adlden oluşan heyet tarafından sınava tabi tutulacaklardır.⁴⁸ Sınav, mevzuata ilişkin sözlü,

⁴⁴ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 1, 6/1. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 338, 339.

⁴⁵ Düstur, I. Tertip, C. V, s. 1065-1067.

⁴⁶ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 4: “Aşağıda yazılı nitelik ve şartlara sahip olanlar katib-i adl tayin olunabileceklerdir: İlk olarak Osmanlı diline vakıf Osmanlı olmak, ikinci olarak 25 yaşını doldurmuş ve askeri yükümlülüğünü yerine getirmiş olmak, üçüncü olarak cinayet veya namus ve haysiyete karşı bir suçtan mahkûm olmamak veya kamu hizmetlerinden yasaklı veya başka bir suretle ehliyetinin sınırlandırılması cezasına çarptırılmış olmamak, dördüncü olarak ticaret yapıp iflas ettikten sonra itibarı iade edilmiş olmak, beşinci olarak kişi saygınlığına ve resmi sıfatına aykırı davranışlardan ötürü işine son verilmemiş olmak, altıncı olarak iyi ahlaklı olarak bilindiğine dair namuslu ve ciddiyetli olduğundan emin olunan en az beş kişinin imzasıyla ve yerel belediye meclisince onaylı şahadetname sunmak, yedinci olarak hukuk ve ticaret kanunlarının içeren akid ve hükümler ile katib-i adl mevzuatına ilişkin bilgisini sınavda ispat etmek”. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 844.

⁴⁷ 1917’de Meclis-i Mebusan’da yapılan görüşmelerde, bu başvuruyla ilgili olarak, madde de geçen “hüviyet cüzdanı” kavramı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 457, 458.

⁴⁸ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 5. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 844. 1917 yılında Meclis-i Mebusan’da yapılan görüşmelerde, İstanbul’da yapılacak sınavlar için oluşturulacak heyetin yanı sıra, taşrada da sınav heyetinin kimlerden oluşacağı madde metninde belirtilmiş ve bu şekilde kabul edilmiştir. 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 458, 459.

katib-i adl işlemleri konusunda yazılı olarak yapılacak⁴⁹; sınavda başarılı olamayanlar, bir yıl geçmedikçe yeniden sınava giremeyeceklerdir.⁵⁰

Sınavda başarılı olanlar, gerekli şartları taşıdıklarını gösteren belgeleriyle birlikte, Adliye Nezareti'ne bir dilekçeyle başvurarak atanmalarını talep edebileceklerdir. Başvuranlar arasından Mekteb-i Hukuk mezunu olanlar, yabancı dil bilenler ve katib-i adl yanında çalışanlara öncelik verilebilir.⁵¹

Katib-i adl olarak atanacak kişiler, iki hakimin yanı sıra, İstanbul'da Adliye Nazırı, taşrada ise en büyük mülki memur huzurunda, "*Katib-i adl görevini yerine getirirken ilgililerin kimliklerinin belirlenmesinden ve rızaları ile onaylarının bulunduğundan emin olmadıkça evrakı düzenlemeyeceğime veya onaylamayacağıma; sahte, hileli, Osmanlı hükümeti ve milli menfaatlere zararlı gördüğüm hiçbir belgeyi kabul etmeyeceğime; tam bir namus ve doğrulukla hareket ederek ilgililerin hak ve menfaatlerini eşit şekilde dikkate alarak kanunlara, adalet ve hakkaniyete aykırı harekette bulunmayacağıma Cenab-ı Allah şahidim olsun vallahi billahi*" şeklinde yemin edeceklerdir.⁵²

Bu usule göre Adliye Nezareti tarafından seçilen ve atanan katib-i adl, cinayet, namus ve haysiyete karşı bir cünha ile mahkum olmadığı veya kanunda yazılı azil nedenlerinden biriyle yargılanarak sonunda karar verilmedikçe veya kendi isteğiyle istifa etmedikçe azledilemeyecektir.⁵³

⁴⁹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 6. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 844. Sınavda başarılı olanlara sınav heyeti tarafından belirlenecek liyakat derecelerine göre "pekiyi" ve "iyi" derecelerinde ehliyetname verilecek ve aynı zamanda 100 kuruş harç tahsil edilecektir. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 844. 1917 yılında Meclis-i Mebusan'daki görüşmelerde, madenin sonuna, sınavda başarılı olanların "Katib-i Adl namzedi" olarak adlandırılacağına belirtilmesi de kabul edilmiştir. 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 459.

⁵⁰ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 11. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 845.

⁵¹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 8, 9. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 844, 845.

⁵² *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 10. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 845.

⁵³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 3. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 843.

Bu çerçevede *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati* ise, her vilayet, liva, kaza bidayet mahkemesi çevresinde bir katib-i adl veya muavininin⁵⁴ görevlendirileceğini hükme bağlamış olmaktadır.⁵⁵

Göreve başlayan her katib-i adlin kendisine, kâtiplerine, iş sahiplerine ve hizmetlilere ayrılmak üzere dört odadan oluşan, şehrin merkezine ve mümkün olduğu kadar mahkemeye yakın bir yerinde dairesi bulunması ve uygun şekilde döşenmesi gerektiği kabul edilmiştir.⁵⁶

1918'de Meclis-i Mebusan'da kanun tasarısının görüşülmesi sırasında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in bu maddeye itirazı olmuştur. Şöyle ki, "*Katib-i Adl nasıl elbise giyecek, nasıl oturacak ve nasıl kalkacak gibi hususat bu maddeye girmez. Elbette katib-i adl, bulunduğu yerin şerefiyle mütenasip bir ev tutacak, mahkemeye uzak olmayacak, yakın olacak gibi hususatın takdiri kendisine aittir. Böyle şeyler kanuna girmez*" diyerek maddenin tasarıdan çıkarılmasını teklif etmiştir. Denizli Mebusu Rüştü Bey ise, katib-i adllerin mevcut çalışma mekânları dikkate alınarak, kanunda bu şekilde bir maddeye yer verilmesini Encümen görüşmelerinde uygun gördüklerini, kanuni yükümlülük halini almadığı takdirde, verilen

⁵⁴ Katib-i adl muavinleri, ehliyet şartları, yetki kapsamı ve sorumluluk derecesi gibi bütün hususlarda katib-i adl hak ve görevlerine sahip olmakla birlikte, sadece sınav şekil ve heyeti açısından farklı bir usule tabi olmaktadır. Katib-i adl muavinliğine talip olan kimse, 4. maddede yazılı olan şartları taşıdığına dair evrakla birlikte yapacağı başvuru üzerine, Adliye Encümen Heyeti tarafından yazılı sınava tabi tutulacaktır. Ancak kaza katib-i adl muavinlerinin sınavları, o kazanın bağlı olduğu liva Adliye Encümenince yapılacaktır. Sınavları ise, Mecelle, Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye, Kara ve Deniz Ticaret Kanunları ile Katib-i Adl Kanunlarında yazılı sözleşme ve işlemler hakkında yazılı olarak yapılacak; iki madde hakkında sözleşme örneği hazırlanacaktır (md. 13). Düstur, II. Tertip, C. V, s. 845, 846.

⁵⁵ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 2. Söz konusu maddenin 2. fıkrasında bu kapsamda bidayet mahkemesi oluşturulan nahiyelerin, kaza olarak kabul edilecekleri de belirtilmiştir. Ancak hasılatın yeterli düzeyde olmadığı yerlerde başlı başına bir katib-i adl atanamaması durumunda, bu görevin, yerel Adliye Encümeninin gerçekleştireceği sınav sonucunda uygun bulacağı adliye çalışanlarından birine ek görev olarak verilir ve bunlar katib-i adl muavini unvanıyla çalışırlar. Osmanlı ülkesi dışında ise bu görev, Osmanlı şehbenderlerine bırakılmıştır (md. 12). Düstur, II. Tertip, C. V, s. 843, 845.

⁵⁶ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 30, 32. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 849.

hizmetle bağdaşmayacak yerlerin tercih edilebileceğini belirtmiştir.⁵⁷ Yapılan oylama sonucunda maddenin tasarıda kalmasına karar verilmiştir.

Görüldüğü üzere, noterlik mesleğine giriş süreci, zaman içinde detaylandırılarak düzenlenmiş ve günümüzde de varolan bazı esasların genel çerçevesi çizilmiştir.

2. Noterlik Personeli

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi'ne göre, her mukavelat muharriri, bulunduğu yerin şartlarına göre, bir veya birden çok yardımcı istihdam edebilecektir.⁵⁸

Mukavelat muharrirleri gibi, katib-i adller de, iş yoğunluğuna göre, katip ve hizmetli çalıştırma imkânına sahip olmuşlardır. Ancak bu kapsamda katip olarak görev yapacak kişilerin de, 20 yaşını tamamlamak, iyi ahlaka ve güzel yazı sanatına sahip olmak, sır saklamayı, yazışma usulünü ve mevzuatı bilmek, Osmanlı vatandaşı olmak gibi belirli şartları taşımaları gerekmiştir. Diğer hizmetlilerin ise, 20 yaşını doldurmuş, okuma-yazma bilen, iyi ahlak sahibi Osmanlı vatandaşlarından olmaları şarttır.⁵⁹

Katib-i adller, yapılacak işlemlerden bizzat sorumlu oldukları gibi, katiplerin ve hizmetlilerin sınavla seçilmelerinden ve atanmalarından da sorumludurlar. Ancak istekliler arasında, Mekteb-i Hukuk ve İdadi mezunlarına, yabancı dil bilenlere, katib-i adl yanında çalışmış olanlara ve askerlik yükümlülüğünü yerine getirenlere öncelik tanınacaktır.⁶⁰

Katib-i adl ve muavinleri, hastalık veya başka bir haklı mazeret sebebiyle, görevlerinin başında bulunamayacakları takdirde, yardımcılarından birini görevlendirecek; ancak kimse bulunmadığı takdirde, mahkeme başkanının uygun göreceği bir adliye personeli geçici olarak bu görevi yerine getirecektir.⁶¹

⁵⁷ 1 Kanunusani 1334, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 26. İnikat, s. 474.

⁵⁸ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 1. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 338.

⁵⁹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 22, 23. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 847, 848.

⁶⁰ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 24. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 848.

⁶¹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 35. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 850.

3. Noterlik İşlemleri

Osmanlı Devleti'nde mukavelat muharrirlerinin, resmîyet ve kanunilik kazandırılmak istenen bütün sözleşmeleri düzenleme, geçerliğini onaylama, deftere tescil etme, devlet tarafından verilen resmî mühür ile mühürleme, asıllarını muhafaza ile suretlerini ilgililere verme ve kişilerin kendi aralarında veya devlet ile aralarındaki resmî tebligat görevini yerine getirmekle yükümlü oldukları dile getirilmiştir.⁶² Nitekim ilgili Nizamname'nin 4. maddesi de, mukavelat muharrirlerinin, her türlü sözleşmenin düzenlenmesi, çeşitli belgelerin onaylanması, ihtarname ve benzeri belgelerin ilgililere tebliği ve mahkemeler ile meclislerce kayıt edilmesi dışında, çeşitli mal ve eşyaların kaydıyla da görevli olduğunu düzenlemiştir.⁶³

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati ise, yapılacak işlemleri 1. maddesinde genel olarak saymanın yanı sıra, çeşitli maddelerinde de detaylı olarak düzenlemiştir.

Bu çerçevede, bütün alım-satım, kira, rehin, emanet, hibe, rehin, havaleye ilişkin sözleşme ve senetlerin düzenlenmesi ve onaylanması; her tür kefalet, sulh, ibra, vekalet, tahkim, şirket ve dernek şartname ve sözleşmeleri düzenlenmesi; söz konusu işlemlere ilişkin tercüme hizmetleri ile tebligatların yerine getirilmesi; kanun ve diğer düzenlemelerle kendilerine verilen görevler sayılmıştır.⁶⁴ Dolayısıyla yetki çevresi içine giren gerçek ya da tüzel kişiler ile kamu kurumlarının talep ettiği her türlü hukuki işlem ya da belge, katib-i adlin hizmetlerine konu olabilecektir.

Katib-i adlin genel olarak yapacağı işler dışında, önemli bir görevi, saklanmak veya bir başkasına verilmek üzere emanet edilen malların muhafazasıdır. *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde bu konuda herhangi bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, ilk kez muhafaza şartlarının çerçevesini çizmiştir.

⁶² RİFAT, s. 191.

⁶³ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 4. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339.

⁶⁴ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 61-63. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 854.

Bu doğrultuda, katib-i adl, gerek kişiler, gerek resmi daireler tarafından muhafaza veya bir hakkın temini için bırakılacak para, evrak ve diğer emanetleri saklama şartlarını içeren beyannameyi düzenleyecek ve aslı dosyasında kalmak üzere, bir nüshasını bırakan kişiye verecektir. Ancak söz konusu malın kapalı bir şekilde kutuya ya da zarfa konularak, sahibi ve katib-i adl tarafından mühürlenmesi ve bir bankada, banka bulunmayan yerlerde kasa veya demir dolap gibi güvenli bir yerde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, malını emanet olarak bırakan kişi hayattayken, mahkeme kararı olmadıkça; vefatı halinde ise, hak sahipliğini gösteren geçerli bir belge sunulmadıkça, söz konusu mal, tevdi şartları haricinde kimseye verilemeyecektir.⁶⁵

Noterlik hizmetleri çerçevesinde önemli bir görev, tebligat işleridir.

Mukavelat muharrirlerinin tebliğ işlerini Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu'nda tebliğ hakkında gösterilen şartlara göre yapacakları belirtilirken⁶⁶, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, tebligat konusunu birkaç hükümde düzenlemiştir.

Bir taahhütün veya sözleşme hükümlerinin ertelenmesi, uygulanmaması veya herhangi bir sebepten dolayı yapılacak tebligat, katib-i adl tarafından gerçekleştirilmedikçe kanunen geçerli olmayacaktır.⁶⁷ Bu çerçevede, tebliği talep edilen her türlü evrak, Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu'nda gösterilen şartlara uygun şekilde ilgililerine tebliğ edildikten sonra, alınacak imzalı ilmühaber veya kabulden çekinme durumunda memur tarafından tutulacak zabtın aslıyla birlikte saklanarak, diğer nüshanın altına tebliğ durumu yazılıp onaylanarak sahibine iade edilecektir. Ancak katib-i adl ve muavinlerinin ihtiyati haciz koymaya ve tebliğ etmeye yetkileri olmayıp; bu görev, icra daireleri tarafından yerine getirilecektir.⁶⁸

⁶⁵ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 64, 65. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 854, 855.

⁶⁶ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 32. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 344.

⁶⁷ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 68. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 858.

⁶⁸ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 57, 73. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 853, 856.

Katib-i adlin yetki çevresi dışındaki kişilere ait tebligat ise, Osmanlı ülkesi içinde ilgili yerdeki katib-i adl, Osmanlı ülkesi dışında Osmanlı şehbenderleri aracılığıyla yerine getirilecektir.⁶⁹

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati kapsamında dikkat çekici bir görev, katib-i adl tarafından malî itibar soruşturması yapılmasına ilişkindir. 59. madde, gerek resmi daire, gerek kişiler tarafından talepte bulunulması halinde, katib-i adlin malî itibara dair araştırma yaparak, edinilen bilgiyi bildirmesini düzenlemiştir.⁷⁰ Araştırmanın kapsamı, edinilen bilginin ne şekilde paylaşılacağı ve bu durumun hangi sonuçlara yol açacağı konusunda açıklık bulunmamakla birlikte, söz konusu maddenin, özel hayatın ve mali durumun gizliliğine aykırılık oluşturabileceği düşünülebilir.

4. Noter İşlemlerinde Şekil

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi ve *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, noterlik işlemlerine dair çeşitli şekil kuralları öngörmüşlerdir.

Söz konusu kurallardan, öncelikle belgenin dili⁷¹ konusuna değinmek gerekirse, her iki düzenlemenin de Türkçe kullanımında zorunluluk getirdiği görülmektedir.

Ancak *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde sadece mukavelat muharrirleri tarafından onaylanmış evrakın, Osmanlı dilinde yazılmış olması gerektiği belirtilirken⁷²; *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, resen düzenlenecek evrakın Türkçe yazılması şartını getirmiştir. Türkçe düzenlenen evrakın diğer dillere tercüme⁷³ edilen suretleri verilebilecek; bir dilden başka bir dile tercüme olunan evrakın ikinci nüshası, Türkçe ter-

⁶⁹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 60. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 853.

⁷⁰ Düstur, II. Tertip, C. V, s. 853.

⁷¹ 29 Nisan 1879 tarihli *Girit Mukavelat Kalemi Nizamnamesi*, düzenlenecek evrakın tarafların isteğiyle Türkçe veya Rumca yazılabileceğini kabul etmiştir (md. 4). Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 661.

⁷² *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 5. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339.

⁷³ Tercümesine gerek görülen belgeleri bizzat katib-i adl veya rüfekası tercüme eder; onların bilmedikleri dile yazılmış evrak, o dile hakim ve güvenilir kimselere tercüme ettirilir. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 56. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 853.

cümesiyle beraber dosyada saklanacaktır. Bununla beraber, diğer dillerde yazılmış evrak, Türkçeye tercüme edilmiş bir örneği alınıp saklandıktan sonra, onaylanabilecektir.⁷⁴ Gerek mukavelat muharriri, gerek katib-i adlin ilgililerin dilini bilmemesi durumunda, bir tercüman sağlaması ve şahitler huzurunda gerçekleştireceği işlemin sonunda, belgede bu durumu belirtmesi, düzenlemelerde zorunlu tutulmuştur.⁷⁵

Diğer taraftan, kullanılacak dil dışındaki uyulması gereken şekil kurallarının da, zaman içinde detaylandırılarak belirli esaslara bağlanmış olduğu görülmektedir.

Mukavelat muharririnin düzenleyeceği belgenin, öncelikle en az iki şahit huzurunda hazırlanarak, muharririn isim ve ikametgâhının, ardından sözleşme tarafları⁷⁶ ve şahitlerinin isim, meslek ve ikametgâhlarının, son olarak belgenin düzenlendiği yer ve bağlı oldukları şehir ya da kazanın ismi ile düzenlenme tarihini içermesi gerekmektedir. Şahitlerin gerekli şartları taşımasının ve yazı bilmesinin dışında; birbirlerine, mukavelat muharrirlerine veya sözleşmenin taraflarına akraba olmaması şarttır.⁷⁷

Düzenlenen belge, taraflar ve şahitler huzurunda okunduktan sonra, okunduğuna dair şerh düşülecek ve mukavelat muharriri, taraflar ve şahitler tarafından mühürlenecek veya imzalanacak; aksi takdirde belge, geçersiz sayılacaktır. Tarafların imza atacak şekilde yazı bilmemeleri veya yazı yazamadıkları durumlarda ise, altına kayıt düşmek şartıyla, muharririn her sayfayı mühürlemesi gerekecektir.⁷⁸

⁷⁴ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 54, 55. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 853.

⁷⁵ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 16. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 341. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 45. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 851.

⁷⁶ Sözleşmenin taraflarının isim, meslek ve ikametgâhları mukavelat muharrirleri tarafından bilinmediği takdirde, kimliklerinin belirlenmesi için iki şahit getirilmeli; şahitlerin isim, meslek ve ikametgâhları, düzenlenecek belgede yer almalıdır. Eğer mukavelat muharririne vekil aracılığıyla başvurmuşlarsa, düzenlenecek belgeye vekâletnamenin eklenmesi de gerekecektir. Söz konusu şartlara uyulmadığı takdirde, mukavelat muharririnin 200 kuruşa kadar para cezasına çarptırılması söz konusu olacaktır. *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 14, 15. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 340, 341.

⁷⁷ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 11-13. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 340.

⁷⁸ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 17, 18. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 341.

Söz konusu kurallara uygun olarak düzenlenmemiş, sözleşmenin bütün taraflarınca mühürlenmemiş veya imzalanmamış senet, resmiyet kazanmış sayılmamaktadır. Dolayısıyla mukavelat muharrirleri tarafından düzenlenen ve onaylanan evrak, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi* hükümlerine uygun olmadığı takdirde, resmi olarak kabul edilmeyecektir. Ancak içerik itibarıyla sadece mukavelat muharrirleri tarafından Nizamname kurallarına uygun olarak düzenlenmiş belge, mahkemeler ve meclisler nezdinde sağlam ve geçerli kabul edilecektir.⁷⁹ Bu çerçevede mukavelat muharrirleri tarafından onaylanmış evrakın içerik itibarıyla hükmüne ilişkin Nizamnamede herhangi bir açıklık yoktur.

Dahiliye Nezareti'nce Biga sancağı mutasarrıflığına bildirilen bir husus, mukavelat muharrirlikleri tarafından onaylanan belgelerin hükmüne dair uygulamaya ışık tutmaktadır.

Mukavelat muharrirlerince onaylanmış senetlerin Defter-i Hakanî kalemleri nezdinde geçerli kabul edilip edilmeyeceklerinin Dahiliye Nezareti'nden sorulması üzerine, Defter-i Hakanî Nezareti'nin de görüşü alınarak, Biga sancağı mutasarrıflığına bilgi verilmiştir. Bu çerçevede, herhangi bir senet olmaksızın emlak ve arazi tasarrufu hukuken mümkün olmadığından ve satım ile ferağ konusunda kişiler arasında hazırlanan adî senetlerin kanunen hükmü bulunmadığından, söz konusu senetlerin mukavelat muharrirlerince onaylanmasının, Devlet ve halkı hak kaybına uğratacağına dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla mukavelat muharrirleri tarafından bu gibi tasarruflara dair senetlerin onaylanmaması, onaylanmış senetlerin artık Defter-i Hakanî kalemlerince kabul edilmemesi ve muharrirlere bu konuda yapılan tebliğin gerekli yerlere de ayrıca duyurulması kabul edilmiştir.⁸⁰

Onaylanmış evrakın geçerliği konusunun, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nde açıklığa kavuşturulduğu görülmektedir. Buna göre, onaylama yoluyla yapılan işlemlerin içeriğinin kanun hükümlerine uygunluğu

⁷⁹ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 22, 23, 33. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 342, 344.

⁸⁰ **Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi** (DH.MKT.), 1982/51, 10 Muharrem 1310 (M. 4 Ağustos 1892).

bilinemeyeceğinden, söz konusu belgenin gerçekliği ve uygulanabilirliği, yalnız tarih ve imza konusuna ilişkin olacaktır.⁸¹

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nin yeni yürürlüğe girdiği günlerde, önceki dönemden mukavelat muharrirlerinin işlemlerine dair bir sorun, Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde ele alınmıştır.

Bu çerçevede mukavelat muharrirleri tarafından sadece onaylanmış emlak ve arazi hakkındaki satım ve ferağ işlemleri için geçerli olacak vekâletnamelerin, Defter-i Hakanî memurları tarafından kabul edilip edilmeyeceği hususu, Adliye Nezareti'nden sorulmuş; sonuçta vekâlet hücceti konusunda yetkinin şer'îye mahkemelerine bırakılmasına karar verilmiş ve 28 Haziran 1882 tarihinde de bu durum, Defter-i Hakanî memurlarına tebliğ edilmiştir.

Ancak bu süreçte mukavelat muharrirleri tarafından birçok önemli hak ve menfaate dair sözleşme ve vekâletnameler onaylanıp, bütün nizamiye mahkemeleri ile resmi dairelerde geçerli kabul edilirken, sadece gayrimenkullere ilişkin satım ve ferağ konusunda vekâletname düzenleme yetkisinin şer'îye mahkemelerine bırakılması çeşitli güçlükler doğurmuştur. Şöyle ki, vilayetlerden düzenlenerek gönderilen vekalet hüccetlerinde Fetvahane'nin onayının aranması süreci yavaşlatırken, Fetvahane'nin onayına sunulmamış vekalet hüccetleri ile zaman zaman satım ve ferağı da kapsayacak şekilde mukavelat muharrirlerince düzenlenmiş vekaletnamelerle işlem yapılamayan durumlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin yürürlüğe girmesiyle, artık mukavelat muharrirleri tarafından söz konusu gayrimenkul tasarruflarını da kapsayacak şekilde düzenlenen vekaletnamelerin, bütün mahkeme ve resmi makamlarda geçerli ve uygulanabilir olduğuna Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde görüşülerek karar verilmiştir.⁸²

Bu çerçevede katib-i adl tarafından kanunla belirlenen şartlara ve kurallara uygun olarak re'sen düzenlenmiş evrak, sözleşme ve diğer senet-

⁸¹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 67. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 855.

⁸² **Bâb-ı Âlî Evrak Odası** (BEO.), 4273/320416, 4 Cemaziyelahir 1332 (M. 30 Nisan 1914).

lerin, bütün şer'îye ve nizamiye mahkemeleri ile resmi dairelerde içerik itibariyle doğruluğu ve uygulanabilirliği açıkça kabul edilmiştir.⁸³

Diğer taraftan, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin çeşitli maddelerinde belirtilen hüküm ve şartlara uygun olarak düzenlenmeyen veya onaylanmayan evrakın resmî olarak kabul edilmeyip, adi senet hükmünde sayılacağı da ifade edilmiştir.⁸⁴

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nde belge düzenlenmesine, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nin ilgili hükümlerine benzer şekilde, ancak daha detaylı olarak yer verildiği görülmektedir.

Düzenlenecek sözleşmenin taraflarının katib-i adlin yetki çevresinde ikametgâh sahibi olmaları; şahitlerin ise, ayırt etme gücüne sahip, buluğa ermiş ve ilgililerin kimliklerini biliyor olması, görme, duyma ve konuşma engelinin bulunmaması, ilgililerin üstsoy-altsoyu, eşi ya da özel çalışanı (ecir-i hass) olmaması gerekmektedir. Tercüman gerektiği durumlarda, ayırt etme gücüne sahip ve buluğa ermiş olması yeterli görülmüştür.⁸⁵

Katib-i adl tarafından düzenlenecek ya da onaylanacak her belgede, ilgililerin, şahitlerin ve tercümanların isim, meslek ve ikametgâhları açıkça belirtilmeli; düzenleme veya onaylama tarihi, hem yazı, hem rakamla yazıldıktan sonra, katib-i adl tarafından mühürlenip imzalanmalıdır.⁸⁶

⁸³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 66. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 855.

⁸⁴ Altında sözleşme taraflarının imzasının bulunmaması, yok hükmünde olması sonucunu doğururken; tarafların imzası bulunmakla birlikte, katib-i adl tarafından onaylanmamış olması durumunda geçerli kabul edilmeyecektir. Doğruluğu kabul edilen senet ile kayıtlı olduğu sicilin içeriği birbirinden farklı olduğunda ise, hangisi ilgililerinin imzasını taşıyorsa, ona itibar olunur. Her ikisi de imzalı olduğu takdirde, takdir hakkı mahkemeye aittir. Ayrıca bir belge, onaylanıp deftere tescil edildikten sonra, ilgililerinin başvurusuyla üzerinde değişiklik yapılamaz. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 73. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 857.

⁸⁵ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 47. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 852.

⁸⁶ Ayrıca katib-i adl ve muavinlerinin onaylayacağı veya re'sen düzenleyecekleri sözleşme ve belgelerin kanunda açıkça belirtilmiş özelliklere (20 cm. genişliğinde, 30 cm. uzunluğunda, sağ tarafında 5 cm. ayrılmış yirmi satırlık tuğralı kâğıt) sahip kâğıtlar üzerine açık bir şekilde yazılı olmaları gereklidir. Katib-i adl ve muavinleri tarafından her tür işlemde kanunen kullanılmak zorunda oldukları, her yaprağı bir kuruş değerinde olan kâğıtlar, Hicaz Demiryolu menfaatine bastırılarak mal sandıklarına tevdi edilecektir. *Katib-i Adl*

Ayrıca düzenlenen belge, en az iki şahit huzurunda ilgililerine okunmalı ve okunduğuna dair ifade de, metinde belirtilmelidir.⁸⁷

Kanunda katib-i adlin en önemli görevi ise, “*ilgililerin kimliklerini detaylı bir şekilde araştırarak rızalarından vicdanen emin olmak*” şeklinde 42. maddede ifade edilmiştir. Bu çerçevede, tarafların kimliklerini ve iradelerini gerektiği kadar incelemeyerek senet, sözleşme ve senet düzenledikleri veya onayladıkları hükmen sabit olan katib-i adller, azledilmenin yanında, kanunda öngörülen cezaya da çarptırılacaklardır. Bu doğrultuda katib-i adl, mühür ve imzalarının⁸⁸ onaylanmasını talep eden kimselerin kimliklerinin belirlenmesi için, iki şahit getirilmesini talep edebilir. Şahitlerin beyanını yeterli görmediği takdirde ise, katib-i adlin başka şahit ve ispat vasıtası talep etme yetkisi vardır ve gerektiğinde beyanlarının gerçeğe aykırı olmadığına ve bir kimseyi zarara uğratma amacı taşımadığına dair ilgililer, şahitler ve tercümana yemin ettirebilecektir.⁸⁹

Gerek *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde, gerek *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nde, hazırlanan belgenin üzerinde herhangi bir ekleme, karalama ya da silinti bulunması halinde, ne şekilde işlem yapılacağına ilişkin hükümler bulunmaktadır.

Mukavelat muharririnin belgeyi düzenlerken, satır aralarına ekleme yapılmayacak şekilde hazırlaması; ekleme yapıldığı takdirde yok sayılacağı; eklemelerin esasa ilişkin olması halinde ise, belgenin tamamen geçersiz kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca kelimenin üzerinin çizilmesi gerektiği takdirde, aslı okunacak surette çizilmeli ve senedin kenarına ekleme yapılmalıdır. Bunların dışında yapılması gereken her

Kanun-ı Muvakkati, md. 37, 41, 76. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 850, 851, 857.

⁸⁷ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 43. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 851.

⁸⁸ İlgililer, şahitler ve tercümanın yazı bilmediği ve mührünün de bulunmadığı durumlarda, katib-i adl durumu açıkça belirterek, şerh düşerek tasdikleyip imzalayacaktır. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 46. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 851, 852. Söz konusu kişilerin yazı bilmemeleri ve mühür sahibi olmamaları nedeniyle, katib-i adl açısından sakıncalı bir durum doğduğu, Meclis-i Mebusan'da 1918 yılının ilk günlerindeki bir oturumda dile getirilmiş; Halep mebusu Artin Boşgezenyan, Aydın mebusu Emanuel Emanuelidi ve Bayezid mebusu Şefik Bey tarafından değişiklik önermeleri verilmiştir. 3 Kanunusani 1334 (3 Ocak 1918), **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 488-491.

⁸⁹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 42, 44. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 851.

değişiklik ya da düzeltme, senedin altında belirtilmeli; mümkün değilse, senedin mühür veya imza yerinin altına yazılarak, mukavelat muharriri, taraflar ve şahitler tarafından onaylanmalıdır. Bu usule uyulmadığı takdirde, değişikliğin ya da düzeltmenin yok hükmünde sayılmasının yanında, 6.maddede yazılı şekilde ceza verileceği de öngörülmüştür.⁹⁰

*Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'*nde de benzer hükümler getirilerek, belgelerde ya da defterlerde kazıma, silinme, satırlar arasında çıkıntı olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için yazının sonunun bir çizgi ile kapatılması zorunlu görülmüş; düzeltme veya ekleme yapıldığı durumlarda ise, önceki ifadenin üzeri çizilip, belgenin altına açıkça belirtilerek, taraflar, şahitler ve katib-i adl tarafından imzalanıp mühürlenmesi kabul edilmiştir.⁹¹

Bu noktada, noterlik hizmetlerinde kullanılacak mühür hakkında düzenlemelerde çeşitli hükümler bulunduğu da belirtilmelidir.

Mukavelat muharrirlerinin düzenleyip taraflara vereceği her bir suret, muharririn resmi mührünü içermeli ve mühürde muharririn ismi, memuriyeti ve ikamet yeri belirtilmelidir.⁹²

Katib-i adlin de, Adliye Nezareti tarafından verilecek, ismi ve görev yaptığı yerin yazılı olduğu mührü ile imzasının örnekleri, Adliye Nezareti ile bağlı olduğu mahkeme başkanlığına ve en yetkili mahalli idare memuruna gönderileceği gibi, en yetkili mahalli idare memurunun, mahkemelerin, meclislerin, idare daire ve şubelerinin resmi mühürlerinin örnekleri de, kendi dosyalarında bulundurulacaktır.⁹³

Katib-i adl ve muavinlerince düzenlenecek, onaylanacak ve tebliğ olunacak her türlü evrakın kanuni şekillerine uygun örneklerini içeren, Adliye Nezareti tarafından bir "sakk-i mahsus" düzenlenerek kendilerine verilecektir.⁹⁴

⁹⁰ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 19-21. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 341, 342.

⁹¹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 29, 38. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 849, 850.

⁹² *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 26. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 343.

⁹³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 39, 40. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 850, 851.

⁹⁴ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 108. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 862.

5. Noter İşlemlerinde Uyulması Gereken Genel Esaslar

Noter işlemlerinde şekil şartlarının dışında, noterlik hizmetlerinde uyulması gereken çeşitli esas ve usul kuralları da, düzenlemelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kurallardan biri, noter işlemlerinden yasaklılık konusuna ilişkindir. Nitekim gerek *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde, gerek *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nde ilgili hükümlerde yasaklılık halleri, açık bir şekilde belirtilmiştir.

Mukavelat muharrirleri, sözleşme taraflarından birinin kendisi olması halinde, işlem yapamayacağı gibi, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu'nun belirlediği akrabalarına ait işlemleri de kabul edemeyeceklerdir. Söz konusu sözleşmeler, bağlı oldukları mahkemenin başkanı tarafından tasdik edilecektir.⁹⁵

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nde ise, katib-i adlin kendisinin, üstsoy, altsoy, kardeş, eş ve ücretli özel çalışanlarının ilgili oldukları evrakı düzenleme, onaylama ve bunları tercüman, bilirkişi, hakem ya da şahit olarak kabul etmekten; borsa, ticaret ve sarrafiye işlemleri ile uğraşarak, idare ve muhafaza için bırakılan malları kendi hesabına kazanç (faiz) elde etme, borç verme, iltizam, komisyonculuk, borsa aracılığı ile şeref ve haysiyete aykırı halleri adet haline getirmekten ve kanunen belirli olan miktardan fazla harç veya ücret almaktan ve başkasına kefalet ile mahkemelerde avukatlık yapmaktan yasaklı olduğu açıkça belirtilmiştir.⁹⁶

Bunun dışında, noterlik hizmetlerinde uyulması gereken çeşitli esas ve usul kurallarının, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nde daha detaylı olarak düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

Buna göre katib-i adl, düzenlemiş olduğu evrakı deftere kayıt ettikten sonra aslını, tercüme edilen evrakın tercüman tarafından imzalı suretini, kendisine tevdi olunan her çeşit ihtarname, ihbarname, zabıtname, sulhname, tahkimname, keşifname, şahadetname ve raporların birer

⁹⁵ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 10. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 340.

⁹⁶ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 20/1. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 847.

onaylı nüshalarını, dosyalar içinde tarih ve numara sırasıyla muhafaza edecektir.⁹⁷

Katib-i adlin dosyasında bulunan veya defterinde kayıtlı her çeşit belgenin bir örneği, talep halinde ilgisine verilebilecektir. İlgililerinden kastedilen, imza sahipleri, sözleşme tarafları veya kanunen onların yerine geçen kimseler olup, ilgililerinden başkasına verilmesi, mahkeme başkanının kararına bağlıdır. Bununla beraber, katib-i adl, dosyalarında bulunan evrakı elden çıkaramamakla birlikte, ancak bir mahkeme kararıyla evrakın verilecek olması halinde, bağlı oldukları mahkeme başkanlığından aslına uygunluğu onaylı olan bir örnek muhafaza edilmek şartıyla, asıl nüsha geçici olarak verilebilir. Katib-i adl dairesinde saklı ve kayıtlı olmayan sunulan bir belgenin sureti talep edildiğinde ise, öncelikle ibraz eden kişiye imzalatılarak muhafaza edildikten sonra, onaylı bir sureti verilebilir.⁹⁸

Vekalet, vesayet, velayet, veraset ilişkisi çerçevesinde veya şirket, dernek gibi tüzelkişiler veya sorumlu ortaklar adına, sözleşme, senet ve benzeri evrak düzenlemek ve onaylatmak isteyenler, sıfat ve yetkilerini ispat etmeye ve o konuda imza yetkilerinin bulunduğuna ilişkin belge ibraz etmeye mecburdurlar.⁹⁹

6. Noterlerin Hak ve Yükümlülükleri

Tanzimat döneminde noterlik konusundaki çeşitli düzenlemelerde, işlem güvenliğine yönelik hükümlerin yanında, noterlerin hak ve yükümlülükleri de birçok açıdan ele alınmıştır.

⁹⁷ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 28. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 849.

⁹⁸ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 51-53. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 852, 853. Söz konusu maddelerle ilgili olarak 3 Ocak 1918 tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda Halep Mebusu Artin Boşgezenyan tarafından, Avrupa'da noterlik mevzuatı hazırlanırken henüz fotoğraf usulünün icat edilmediği, ama artık belgelerin fotoğraflarının çekilebileceğinden hareketle işlerin kolaylaştırılabileceği ileri sürülmüştür. **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 495, 496.

⁹⁹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 50. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 852.

En önemli hak olarak dile getirilebilecek ücret hakkı, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde düzenlenmemiş; gelir sağlama konusu, ilk kez 19 Mayıs 1887 tarihli "*Mukavelat Muharrirlikleri Hasılat ve Aidatının Suret-i İdaresine Dair Kararname*"¹⁰⁰ çerçevesinde genel hatlarıyla düzenlenmiştir. Ancak ücret hakkı, esas itibarıyla *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin 98. maddesinde kabul edilmiştir.

Buna göre katib-i adl, talep olunan hizmet karşılığında iş sahiplerinden alacakları "*ücret-i adl*"¹⁰¹ adıyla gelir elde eder ve yanlarında çalışan katip ile hizmetlilerin maaşını, dairenin kirasını, kullanacakları kırtasiye ve diğer malzemelerin masrafını aldıkları ücretten karşılırlar. Kanunda belirtilen miktardan fazla ücret almaları söz konusu olursa, sahibine iade edilir; tekrürü halinde Kanunun 21. maddesi uyarınca cezaya çarptırılırlar.¹⁰²

Ayrıca katib-i adllerin yıllık kazançlarına göre Adliye Nezareti'nce sınıflandırılacağı, boşalan dereceye talip olanlar arasından en çok kazanç elde eden katib-i adlin terfi ettirilerek atanacağı; eşit kazanç sahipleri söz konusu olursa, kıdemli olanın tercih edileceği de kanunda düzenlenmiştir.¹⁰³

Önemli bir yükümlülük olarak ise, harç toplamak düzenlemelerde karşımıza çıkmaktadır.

Mukavelat muharrirlerinin alacakları harçların bir tarife ile belirleneceği, tarifede öngörülen miktardan fazla harç alındığı takdirde, cezaya

¹⁰⁰ Düstur, I. Tertip, C. V, s. 804.

¹⁰¹ Katib-i adl, kullandıkları rüsüm-ı adliye pullarının ¼'i oranında ücret-i adl alacaklardır. Ancak re'sen düzenleyecekleri veya tercüme edecekleri senet veya sözleşmenin yazılacağı tuğralı her varaka için 20 kuruş alacaklardır. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 102, 103. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 861.

¹⁰² *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 98, 100, 101. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 861.

¹⁰³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 17. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 846. 1917 yılındaki Meclis-i Mebusan'da kanun hakkındaki görüşmelerde, katib-i adllerin sınıflandırılması açıkça bir maddede düzenlenmiştir. "13.madde: *Katib-i Adller üç sınıftır: Beyiyye ve ücreti adiden ibaret bulunan hâsılatı seneviyyesi yüzelli bin kuruş veya daha ziyade olanlar birinci ve on bin kuruştan yüzelli bin kuruşa kadar olanlar ikinci ve on bin kuruşa kadar olanlar üçüncü sınıf itibar edilir. Hasılat-ı seneviyyeleri on bin kuruşa baliğ olmayanların, noksanı hasılatı Hükümetçe ikmal edilir*". 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 459, 460.

çarpıtılacakları kabul edilmiştir.¹⁰⁴ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati* ise, alınacak harçlar konusundaki hükümleri detaylı olarak üçüncü faslının birinci kısmında düzenlemiştir (md. 74-97).¹⁰⁵

Bunların dışındaki yükümlülükler bakılacak olursa, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde mukavelat muharrirlerinin görev alanına giren her başvuru işlemini yerine getirme, kanuna ve adaba aykırı başvuruları kabul etmeyerek müdde-i umumiye bilgi verme¹⁰⁶, tarafların rızasına uygun hareket etme, işlemin sonuçları hakkında onları bilgilendirme, hak ve menfaatlerini gözetme¹⁰⁷, kendisi tarafından düzenlenen veya kendisine teslim edilen belgelerin asıllarını muhafaza etme¹⁰⁸, belgelerin içeriği hakkında kısa bilgileri içeren defterler tutma¹⁰⁹ gibi çeşitli yükümlülüklerin düzenlendiği görülmektedir.

Bu çerçevede defter ve belgelerin, mukavelat muharriri nezdinde muhafaza edileceği, muharrir azlolunursa, istifa veya vefat ederse, müdde-i umumi vasıtasıyla bütün evrakın kendisinden sonra gelecek olan muharrire teslim edileceği de belirtilmiştir.¹¹⁰

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati de, mahkeme başkanı tarafından onaylanacak dört defter çeşidinin tutulmasını zorunlu saymış¹¹¹; bunun dışında

¹⁰⁴ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 28. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 343.

¹⁰⁵ Düstur, II. Tertip, C. V, s. 857-860.

¹⁰⁶ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 7. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339.

¹⁰⁷ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 8. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339.

¹⁰⁸ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 24. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 342.

¹⁰⁹ Her bir mukavelat muharririnin kullanmak zorunda olduğu defter, öncelikle kendisine tevdi olunan, kendisi tarafından düzenlenen veya onaylanan belgelerin içeriği hakkında kısa bilgileri, tarihlerini, tarafların isim ve mesleklerinin kayıt edileceği bir fihrist defterinden ve ayrıca tarihleri onaylanmak üzere muharrire ibraz olunacak özel evrakların aynen kaydına mahsus başka bir defterden ibaret olacaktır. Bu defterlerin sayfaları, numaralandırılacak ve bağlı olduğu bidayet mahkemesi tarafından mühürlenecektir. Bu usule aykırı hareket eden mukavelat muharriri, 1000 kuruş para cezasına çarptırılacak ve memuriyetten azil olunacaktır. *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 27. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 343.

¹¹⁰ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 30. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 343.

¹¹¹ Yevmiye defteri, emanet defteri, ayniyat defteri, kıymetli evrak defteri. Yevmiye defteri, günlük işlemlerin cinsinin, özetinin, ilgililerinin isimlerinin, ödenen resmi harç ve ücretin miktarının sıra numarasıyla kaydedildiği defterdir. Emanet defteri, korunması ve

emanet bırakılmış olan varlıklar ile defterler ve evrakların bulunduğu dosyaları yangın tehlikesinden korunacak bir yerde muhafaza etme¹¹² yükümlülüğünü de belirtmiştir. Ayrıca katib-i adl, Kanun-i Esasi'ye, genel ahlak ve ülke güvenliğine aykırı evrakı kabul etmeme, onaylamaktan kaçınma ve sır saklama yükümlülüklerini de yerine getirmelidir.¹¹³

7. Noterlerin Hukuki ve Cezai Sorumlulukları

Gerek *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde, gerek *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nde noterlerin hukuki ve cezai sorumluluklarına ilişkin esasların düzenlendiği ve bu konuda bazı güvencelerin getirildiği görülmektedir.

Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi, mukavelat muharrirlerini, görevlerinden dolayı para cezası ve tazminat ile mahkûm olmaları durumunda, ödeme sorunu yaşanmaması için görev süresince geçerli olmak üzere, ilgili oldukları bidayet mahkemesine bir kefil göstermek zorunda tutmuştur.¹¹⁴ Dolayısıyla hukuki ve cezai sorumluluk kapsamında önemli bir malî güvence sağlanmıştır.

---

idareesi için teslim edilen varlıklarla ilgili olarak kayıtların tutulduğu defterdir. Ayniyat defteri, katib-i adller tarafından dışarıda düzenlenen veya onaylanan evraklarla ilgili defter olup, işlem yoğunluğuna göre iki veya daha fazla adet tutulabilir. Kıymetli evrak defteri ise, resmi harçlar için kullanılan kıymetli evrakın cins ve adedinin kaydedildiği defterdir. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 25-27. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 848, 849. 1917'de Meclis-i Mebusan'da tasarıyla ilgili görüşmelerde söz konusu maddede üç defterden bahsedilmiş; "kıymetli evrak defteri"nin Encümen tarafından maddeden çıkarılmış olduğu görülmüştür. 1 Kanunusani 1334, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 26. İnikat, s. 467.

¹¹² *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 31, 33. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 849.

¹¹³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 48, 49. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 852.

¹¹⁴ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 9. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339, 340.

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nde ise, bu güvencenin, buldukları yerin yıllık gelirinden %10'u oranında teminat¹¹⁵ gösterme şeklinde değiştirildiği görülmektedir.¹¹⁶

Diğer taraftan, hangi konularda sorumluluklarının doğacağı, her iki düzenlemede de, farklı şekillerde belirlenmiştir.

Örneğin, *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, mukavelat muharrirlerinin, görev yaptıkları bidayet mahkemesinin yetki çevresi dışında işlem yaptıkları takdirde, işlemlerini yok hükmünde saydığı gibi, 25 kuruştan 250 kuruşa kadar para cezasına veya buna karşılık 15 günden 6 aya kadar görevden uzaklaştırma cezası ile tazminata mahkum edileceklerini öngörmüştür.¹¹⁷

Benzer şekilde, düzenledikleri evrakın usulüne uygun hazırlanması, yani içermesi gereken bilgilerde bir eksiklik bulunması durumunda da, mukavelat muharrirleri, ilgili bidayet mahkemesi tarafından para cezasına çarptırılacak ya da memuriyetten geçici olarak uzaklaştırılacaklardır. Ancak gerektiği takdirde, muharrir aleyhine ayrıca sahtecilik davası açılabilceği gibi, zarara uğrayanlara tazminat ödemeye de mahkûm edilebilecektir.¹¹⁸

¹¹⁵ Teminat miktarı, katib-i adller için 10.000, katib-i adl muavinleri için 5.000 kuruştan az olamayacak; devlet tarafından belirtilen banka veya başka bir yere nakit veya Osmanlı tahvili şeklinde ya da kendisine veya evrakını onaylamaktan yasaklı olduğu akrabalarına ait gayrimenkule el koymak şeklinde olacaktır. Teminatın varlığını ispat edecek evrak, katib-i adlin mensup olduğu mahkeme kaleminde kayıtlı şekilde muhafaza edilecektir. Yemin etmesinin üstünden iki ay içinde teminat gösteremeyen ve görevi sırasında teminatına kısmen ya da tamamen zarar meydana gelmiş olup da, iki ay içinde tamamlanamamış veya yenileyemeyen katib-i adl ve muavinleri görevden çekilmiş sayılırlar. *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 18, 19. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 846.

¹¹⁶ 1917 yılındaki Meclis-i Mebusan görüşmelerinde teminat konusunda Kanun-ı Muvakkat'taki hukuki ve cezai sorumluluk konusuna değinilmeden, ilgili maddede teminat gösterilmesinden bahsedilmektedir. "15.madde: Tarihi tahlifinden itibaren iki ay zarfında teminat veremeyen ve vazife esnasında teminatına kısmen veya külliye halel tari olup da, iki ay zarfında ikmal veya teccidi teminat edemeyen Katib-i Adller müstaifi addolunur". 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 460.

¹¹⁷ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 6/2. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 339.

¹¹⁸ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 13. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 340.

Ayrıca düzenledikleri veya onlara teslim edilen evrakların suretlerinin mahkeme tarafından yazılı emir verilmedikçe, sözleşme tarafları, mirasçılar ya da ilgililerinden başka kimseye verilmesi veya belge içeriğinin paylaşılması durumunda, tazminatın yanı sıra, para cezası veya geçici olarak görevden uzaklaştırma cezası verilebileceği gibi, 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 215. maddesinde¹¹⁹ yazılı durumlarda daha ağır cezaya da çarptırılacaklardır.¹²⁰

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati, 20. maddesinde saymış olduğu yasaklı işlemler ve faaliyetlerden birini, irtikap ve tarafların rızası dışında açıkça veya ima ederek, evraka bir işaret eklemek, hileli ve sahte evrakı bilerek onaylamak; evrak ile defterleri bozmak; birisinin işini diğerine açıklamak; kayıtların suretlerini ilgililerinden başkalarına vermek; evrak ve defterleri kanuni şekline uygun olarak düzenlememek, onaylamamak, saklamamak ve ilgililerinin kimlik ve rızalarının uygunluğunu, yapacakları sözleşmeye genel kanun hükümlerince yetkili olup olmadıklarını iyice araştırmamak veya bu kanundaki diğer hükümler aleyhine harekette bulunmak gibi nedenlerle katib-i adl mensup olduğu mahkeme tarafından yargılanarak -zarar görenlerin zararlarını talep etme hakları saklı kalmak kaydıyla- 100 kuruştan 1000 kuruşa kadar nakit para cezası, istifa veya tekerrür halinde söz konusu cezanın iki katına çıkarılması veya azl ile cezalandırılacaklardır. Ceza Kanunu tarafından daha ağır bir cezayı gerektiren bir fiilde bulunduğu takdirde ise, verilecek ceza ayrıca belirlenecektir.¹²¹

8. Noterliklerin Denetimi

Noterlik hizmetlerindeki gelişmeler, bu konuda hazırlanan hukuki düzenlemelerde sorumluluk kapsamıyla beraber, denetim konusunun da

¹¹⁹ Ceza Kanunu, md. 215: "Etibba ve cerrah ve eczacı ve kabile hatunlar ve bunların emsali kimseler sanatları iktizasınca kendilerine tevdi kılınmış olan serair-i şahsiyeyi kanunen ihbara mecbur oldukları ahvalden gayride işşa ederler ise yirmidört saatten bir haftaya kadar hapis ile yirmilik mecidiyeden bir mecidiye altınına kadar ceza-i nakdi alınır".

¹²⁰ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 25. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 342, 343.

¹²¹ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 21. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 847.

gündeme gelmesini sağlamıştır. Her iki düzenlemede de, müdde-i umumi tarafından yapılacak bir denetim usulü kabul edilmiştir.

Bu çerçevede müdde-i umuminin, mukavelat muharrirlerinin defter ve belgelerini incelemeye yetkili olması; her üç ayda bir bütün mukavelat muharrirlerinin kelimelerini ve görevleri dışında yaptıkları işlemleri dikkatle teftiş etmesi söz konusudur. Gerekli durumlarda muharrirler hakkında 6. maddede yazılı ceza ile mahkûm olmalarını isteyebilir; senet hırsızlığı, sahtekârlık veya başka bir suç isnat edilirse, ayrıca dava açabilirler.¹²²

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati ise, kanun kapsamındaki bütün konuların eksiksiz uygulanması ve yerine getirilmesinin sağlanması için müdde-i umumileri, yetki alanları içindeki katib-i adllerin defter ve dosyalarını, iş sahiplerinin işlemlerinin yapılmasını engellemeyecek şekilde, en az altı ayda bir teftiş etmekle ve raporlarını Adliye Nezareti'ne göndermekle görevlendirmiştir. Usule ve kanuna aykırı hareketlerden dolayı gerektiği takdirde, ihtar ve tenbih ile yetinilmesi; ihtiyaç duyulduğu takdirde, kanuni takibat başlatılması mümkün kılınmıştır.¹²³

9. Noterlik Görevinin Sona Ermesi

Görevin sona ermesine ilişkin *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nde bulunan hüküm, mukavelat muharririnin kendisi tarafından düzenlenmesi gereken bir belgenin başkası tarafından düzenlendiğinin anlaşılması halinde, memuriyetinden azl edileceği ve ayrıca gerektiği takdirde aleyhinde sahtecilik davası açılacağı yönündedir.¹²⁴ Dolayısıyla mukavelat muharrirlerinin azledilmesi, sadece sahte belge düzenlenmesiyle sınırlı tutulmuştur.

Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati'nde ise, cinayet, namus ve haysiyete karşı bir cünha ile mahkûm olmadıkları veya kanunda azledilmesini gerektirecek fiillerden yargılama sonucunda ceza almadıkça veya kendi

¹²² *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 31. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 343, 344.

¹²³ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 34. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 849, 850.

¹²⁴ *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*, md. 11. Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 340.

isteğiyle istifa etmedikçe, azledilemeyecekleri düzenlenmiştir. İstifa, azl veya vefat gibi nedenlerle katib-i adlin görevi sona erdiğinde, müdde-i umumi vasıtasıyla bütün evrak ve emanet varlıklar, zabt ve muhafaza altına alınarak, kendisinden sonra gelecek olan kişiye teslim edilecektir.¹²⁵ Görüldüğü üzere, noterlik görevinin sona ermesine ilişkin nedenler, bu kanunda arttırılmış; ayrıca sona ermenin ardından izlenecek usul de, genel olarak açıklanmıştır.

1917 yılının son günlerindeki Meclis-i Mebusan görüşmelerinde Van Mebusu Asaf Bey, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin katib-i adlleri -Avrupa'da olduğu gibi- belirli nedenler dışında azledilemez saymasıyla, noterliğin başlı başına bir kurum haline soktuğunu belirtmiştir.¹²⁶

IV. Cumhuriyet Döneminde Noterlik Hakkındaki Hukuki Düzenlemeler

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin ardından, Lozan Barış Konferansı'nda ülkenin siyasi, ekonomik ve hukuki bağımsızlığının ilanı, Cumhuriyetin kurulması ve gerçekleştirilen hukuk devrimi ile tamamlanmıştır. Bu çerçevede, medeni hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku ve usul hukuku alanlarında resepsiyon hareketleri gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu süreçte noterlikle ilgili ilk önemli gelişme, 1913 *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin kabulünden sonraki dönemde şer'iy mahkemelerinin görevleri arasında kalmaya devam eden vasiyet ve vakıf gibi hukuki işlemlerle ilgili belgeleri düzenleme ve onaylama işlerinin, 1924 yılında katib-i adllere devredilmiş olmasıdır.¹²⁷ Dolayısıyla bu husus, Cumhuriyet döneminde yargı birliğini gerçekleştirme yönünde atılan adımlardan birini oluşturmakta; bütünlüğü sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

¹²⁵ *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, md. 3, 36. Düstur, II. Tertip, C. V, s. 843, 850.

¹²⁶ 31 Kanunuevvel 1333, **MMZC**, Devre: 3, İçtima Senesi: 4, C: 1, 25. İnikat, s. 455.

¹²⁷ ATAR, **Noter**, s. 211, 212.

Cumhuriyet döneminde resepsiyon hareketleri devam ederken, noterlik konusundaki ikinci önemli gelişme, 1929 yılında kabul edilen bir kanundur.

Sekiz maddelik bu kanunla¹²⁸ “katib-i adl”e “noter”, *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'ne de *Noterlik Kanunu* adı verilmesi kabul edilmiş ve birkaç maddedeki değişiklikle yetinilmiştir.

Söz konusu değişiklikler çerçevesinde, iki maddeye bazı ifadeler eklendiği; bir maddenin tamamen değiştirildiği görülmektedir. Ayrıca kanun metninde bulunan “Osmanlı”, “lisan-ı Osmanî”, “Memalik-i Osmaniyeh”, “tahvilat-ı Osmaniyeh” ve “Mecelle” kelimelerinin yerine, “Türk”, “Türkçe”, “Türkiye”, “Türk tahvilatı”, “Kanun-ı Medeni” kelimelerinin kullanılması kabul edilmiştir. Ayrıca yemin metnindeki “vallahı” kelimesinin yerine, “namusum üzerine söz veririm” ifadesi getirilmiş; “tuğra” ve “tuğralı” kelimeleri ise, tamamen kaldırılmıştır.

Görüldüğü üzere, 1913 *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*'nin Cumhuriyet dönemi noterlik kurumunun altyapısını oluşturmasının ötesinde, 1929'da çeşitli maddelerinde yapılan az sayıda ve dar kapsamlı değişikliklerle, kanunun bütünlüğünün bozulmadan uygulanmaya devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak *Borçlar Kanunu*, *Ceza Kanunu*, *Ticaret Kanunu*, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu* ve *İcra-İflas Kanunu* gibi temel kanunlar karşısında, hukuk uygulamasında *Noterlik Kanunu*'nda çeşitli noktalarda boşlukların ortaya çıkması¹²⁹, Cumhuriyet döneminde bu konuda girişimlerde bulunulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Adliye Vekaleti tarafından çeşitli Avrupa devletlerinin noterlik kanunlarının ve teşkilatlarının incelenmesinin ardından, özellikle *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*'nun benimsendiği İsviçre'nin Neuchatel ve Vaud kantonları ile Avusturya noterlik teşkilatı araştırılmış; İstanbul noterlerinden oluşan bir heyet tarafından hazırlanan tasarıdan da yararla-

¹²⁸ 1402 sayılı Katib-i Adl Kanununun ve Muaddel Bazı Maddelerinin Tadili Hakkında Kanun, Düstur, III. Tertip, C. 10, s. 490. RG.12 Mart 1929.

¹²⁹ ASLANSAN, s. 600, 601.

nılmıştır. Sonuçta hakim, noter ve baroların da görüşlerinin alınmasının ardından, yeni kanun tasarısı T.B.M.M.'ne sunulmuştur.¹³⁰

Kanun tasarısının gerekçesinde, noterlerin hukukçu olması gerektiği belirtilerek, Hukuk Fakültesi mezunları için mesleği cazip kılacak tedbirler alma, varolan noterlerin mesleğe bağlılıklarını ve gayretlerini arttıracak çalışmalar yapma gibi hedeflerin özellikle vurgulandığı görülmektedir.¹³¹

Bu doğrultuda Cumhuriyetin noterlik hakkında yeni kanuni düzenlemesi, 3456 sayılı *Noterlik Kanunu* olarak 28 Haziran 1938 gün ve 3945 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilerek, 1 Eylül 1938 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³²

3456 sayılı *Noterlik Kanunu* da, zaman içinde değişen ihtiyaçlar karşısında çeşitli tarihlerde (1942, 1945, 1948, 1952, 1959) değişikliklere uğrasa da; 1972 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 5 Mayıs 1972 tarihinde halen yürürlükte bulunan *Noterlik Kanunu*'nun yürürlüğe girmesiyle, bu kurum hakkındaki en geniş kapsamlı düzenleme ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Noterlik hizmetleri çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde klasik dönemden Cumhuriyetin kuruluşuna kadar, aynı işlevin zaman içinde farklı isimler altında ve farklı örgütlenme düzeylerinde yerine getirilmiş olduğu görülmektedir.

Klasik dönemde şer'îye mahkemelerinde kadıların noterlik hizmetlerinin, ülkenin her yerinde yeknesaklık sağlanacak şekilde uygulanmasını

¹³⁰ ASLANSAN, s. 601.

¹³¹ 13 Haziran 1938, **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 5, C: 26, İçtima Yılı: 3, 75. İnikat.

¹³² ASLANSAN, s. 599; UZ, s. 31. 15 Teşrinievvel 1329 tarihli Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati ve bu kanuna aid 1329 tarihli irade, 22 Nisan 1340 tarih ve 509 numaralı Katib-i Adl Kanunu'nun Bazı Maddelerini Tadil Eden Kanun, 28 Mayıs 1928 tarih ve 1337 numaralı Harçların Tezyidine Dair Kanun, 2 Mart 1929 tarih ve 1402 numaralı Katib-i Adl Kanunu'nun ve Muaddel Bazı Maddelerinin Tadili Hakkındaki Kanun; 10 Mart 1930 ve 1568 numaralı Kanunun 9.maddesinin tadiline dair kanunlar ilga edilmiştir.

sağlayan kaynakların da varlığıyla, hukuk sisteminde işlem güvenliğinin istikrarlı işleyişi kabul edilmelidir.

Ancak Tanzimat dönemine gelindiğinde yeni kanun ve mahkemelerle birlikte, hukuk sisteminde ve yargı örgütünde ortaya çıkan yetki ve görev çatışmalarının, noterlik hizmetleri açısından da söz konusu olmuştur. Bununla beraber, resepsiyon yoluyla kabul edilen 1879 *Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi*'nin ardından hazırlanan 1913 *Katib-i Adl Kanun-ı Muvakkati*, Cumhuriyet döneminde 1938 yılına kadar uygulanmış; içerik olarak sonraki kanunlara öncü olacak modern yaklaşımıyla, Tanzimat dönemi Osmanlı hukukunda noterlik hukukunun oluşumunu sağlarken, Cumhuriyet dönemine zemin hazırlamıştır. Söz konusu gelişim çizgisi, aynı zamanda İmparatorluktan Cumhuriyete kadar her dönemde işlem güvenliğinin ve bu doğrultuda hukuki güvenliğin sağlanmasına verilen önemi ortaya koymaktadır.